

Wycieczka „Śladami fortun śląskich magnatów przemysłowych (ród von Tiele-Winckler)”

Trasa: Niwki – Moszna – Bytom – Katowice – Niwki

Program wycieczki:

ok. godz. 8.30: wyjazd z Niwek

godz. 8.30 – 9.30: przejazd do Mosznej

godz. 9.30 – 10.50: zwiedzanie Zamku Moszna

godz. 10.50 – 12.00: przejazd do Bytomia (dzielnica Miechowice)

godz. 12.00 – 14.00: Kościół Św. Krzyża w Miechowicach, pozostałości po pałacu i park w Miechowicach, Dom Matki Ewy i „Ostoja Pokoju” w Miechowicach

godz. 14.00 – 14.10: przejazd w pobliże „Miechowskiej Ostoi Leśnej”

godz. 14.10 – 14.45: spacer po Miechowskiej Ostoi Leśnej, kaplica Św. Barbary

godz. 14.45 – 15.00: przejazd do Bytomia-Łagiewnik

godz. 15.00 – 15.15: spacer po kolonii robotniczej

godz. 15.15 – 15.40: przejazd do Katowic (przejazd obok Muzeum Śląskiego w Katowicach)

godz. 15.40 – 16.00: zwiedzanie katedry ewangelickiej Zmartwychwstania Pańskiego

godz. 16.00 – 17.15: powrót do Niwek

ok. godz. 17.15: przyjazd do Niwek i zakończenie wycieczki

O Rodzie von Tiele-Winckler.

W 1833 roku Franciszek Winckler, poprzez ślub ze spadkobierczynią ogromnego majątku – Marią Aresin, staje się współwłaścicielem dużej fortuny na Górnym Śląsku. Wszystko odbywa się w atmosferze skandalu, a sytuacja ta jest typowym mezaliansem. Wkrótce, dzięki swoim talentom i umiejętnościom majątek ten wielokrotnie pomnaża. W 1840 roku Franciszek w dowód uznania swoich zasług otrzymuje od Króla Prus tytuł szlachecki. Wówczas majątek Wincklerów obejmował m.in. dobra Miechowice, Katowice, Mysłowice, Palowice (gmina Czerwionka-Leszczyny), Orzesze i Woszczyce, w tym: 13 kopalń węgla kamiennego, udziały w 49 następnych kopalniach węgla i 15 kopalniach galmanu, kopalnie rud żelaza, 7 hut żelaza, 6 hut cynku, wapienniki i cegielnie. Franciszek Winckler wielokrotnie pomaga robotnikom – pracownikom swoich kopalń, m.in. w trakcie

wielkiego głodu w 1847 roku. Niestety umiera niespodziewanie w 1851 roku, a 2 lata później również jego żona. Spadkobierczynią fortuny zostaje córka - Waleska Winckler. Poślubiła ona Huberta Gustawa von Tiele – porucznika pruskiej armii. Herby obu rodzin połączono, nadając nazwisko: von Tiele-Winckler. Hubert i Waleska mieli w sumie dziewięcioro dzieci. Hubert w 1856 roku został jednym z fundatorów kościoła ewangelickiego w Katowicach, a w 1857 roku ufundował kościół św. Krzyża w Miechowicach (obecnie dzielnica Bytomia). W 1860 roku Hubert Gustaw rozbudował znacznie pałac w Miechowicach. Potem kupił dobra w Kujawach koło Prudnika, w Mosznej, w Rokitnicy (część to dzielnica Bytomia) i w Łagiewnikach (obecnie dzielnica Bytomia). Dzięki niemu także w 1865 roku Katowice uzyskały prawa miejskie, a majątek rodziny powiększył się jeszcze pięciokrotnie. W 1889 roku założył Katowicką Spółkę Akcyjną dla Górnictwa i Hutnictwa, która przejęła wszystkie zakłady przemysłowe rodziny Tiele-Wincklerów. Majątek spółki wynosił wtedy około 16 milionów marek, z czego 94% było własnością Huberta Gustawa. Niestety zmarł on w 1893 roku. Jego ciało zostało złożone w krypcie kościoła w Miechowicach, a potem po śmierci żony – Waleski, ich ciała zostały złożone na cmentarzu przy pałacu w Mosznej. Cały ich majątek dziedziczy syn – Franciszek Hubert. Ale na uwagę zasługuje także córka – Ewa, zwana „Matką Ewą”, która pomimo, że pochodziła z niezwykle zamożnego domu, poświęciła całe swoje życie na pomaganiu biednym, chorym, potrzebującym. Realizację swoich marzeń o życiu dla potrzebujących mogła wcielić w życie, dzięki wydatnej pomocy finansowej swojego ojca. Dzięki temu zbudowała m.in. dom opieki „Ostoja Spokoju” w Miechowicach. Franciszek Hubert był z kolei kapitalistą z krwi i kości, zabiegał o przychylność kręgów arystokratycznych i Cesarza Niemiec. Był także starostą prudnickim. Rozbudował pałac w Mosznej dwukrotnie, a w 1900 roku przeniósł się na stałe do Mosznej, tworząc z tego miejsca siedzibę rodu. Pomnożył także majątek. Dziedzicem Franciszka Huberta zostaje syn Claus Hubert. Jednak nie ma on już takich zdolności zarządczych jak jego ojciec, czy dziadek i roztrwonił część majątku. Pomimo tego był jednym z pięciu największych posiadaczy ziemskich na Śląsku. Claus Hubert nie miał jednak syna i całość fortuny przekazał swojemu kuzynowi Hansowi Wernerowi von Tiele, który w 1945 roku musiał zostawić majątek i uciekać ze Śląska w głąb Niemiec przed nadciągającym frontem wschodnim.

Zamek Moszna (Pałac w Mosznej) – niesamowity pałac, robiący ogromne wrażenie, szczególnie na osobach widzących go po raz pierwszy. W sposób naturalny przywołuje skojarzenia z bajkami Walta Disneya. Pałac w Mosznej istniał już w pierwszej połowie XVIII wieku. W 1866 roku nabył go Hubert Gustaw von Tiele-Winckler z Miechowic (obecnie

dzielnica Bytomia). W 1896 roku pałac częściowo spłonął. Stary pałac został odbudowany przez syna – Franciszka Huberta, ale dobudowano jednocześnie zupełnie nową część w stylu neogotyckim wraz z oranżerią, która zachowała się do dnia dzisiejszego. W latach 1911-1913 dobudowano kolejną część w stylu neorenesansowym m.in. z myślą o wizytach Cesarza Niemiec Wilhelma II i innych znamienitych gości. W 1945 roku właściciele pałacu uciekli w głąb Niemiec przed nadciągającą Armią Czerwoną. Przez krótki czas w 1945 roku w pałacu funkcjonował lazaret oraz kwatera Armii Czerwonej. W 1948 roku część terenu została wydzielona pod działalność Państwowej Stadniny Koni. Od 1961 roku w pałacu działa Państwowe Sanatorium w Branicach. W 1972 roku utworzono Wojewódzki Ośrodek Profilaktyczno-Sanatoryjny, a w 1996 roku – SP ZOZ „Centrum Terapii Nerwic”. W 2013 roku sanatorium zostało wyprowadzone z pałacu, a Samorząd Województwa utworzył Spółkę – Moszna Zamek (nazwa marketingowa obiektu i nazwa spółki, faktycznie architektonicznie jest to pałac). Niestety większość wyposażenia nie dotrwała do dnia dzisiejszego. Wieloletnia obecność szpitala i sanatorium w pałacu nie sprzyjała dbaniu o jego zasoby. W chwili obecnej obiekt pełni funkcje typowo turystyczne i kulturalne. W pałacu działa restauracja zrzeszona w Szlaku Kulinarnym „Opolski Bifj”, kawiarnia, do dyspozycji gości są historyczne apartamenty i pokoje do wynajęcia, korzystać można ze strefy SPA, oferowane jest zwiedzanie pałacu z przewodnikiem, organizowane są imprezy kulturalne, turystyczne, tematyczne, w których biorą udział goście z całego świata. Przy pałacu znajduje się piękny, zabytkowy park z egzotycznymi roślinami, na czele z licznymi rododendronami, które kwitną co roku w maju. W tym samym miesiącu organizowane jest co roku „Święto kwitnących Azalii”. Obiekt posiada w sumie 365 komnat i 99 wież. Liczba 365 komnat odpowiadała ilości dni w roku, natomiast 99 wież – prawdopodobnie liczbie majątków von Tiele-Wincklera. Sam obiekt organizuje wiele wydarzeń i imprez, jak np.: ekstremalne zwiedzanie zamku, komnatę tajemnic, szkołę magii i czarodziejstwa z Harry Potterem, festiwale, lekcje historii, konferencje i wiele innych. Zamek Moszna zdobył „Certyfikat Polskiej Organizacji Turystycznej na Najlepszy Produkt Turystyczny”. Obiekt w swojej całej okazałości jest wizytówką minionych czasów – okresu rewolucji przemysłowej XIX i początku XX wieku, kiedy arystokraci poprzez swoją działalność wznosili nowe fabryki, miasta, pomnażali swoje dobra i bogacili się w sposób wprost niewyobrażalny na obecne standardy. Dzisiejszy pałac w Mosznej w pewnym zakresie daje Nam wyobrażenie o potędze rodu von Tiele-Winckler. Niejednokrotnie majątki „magnatów przemysłowych” były tak ogromne, że najwięksi ówcześni władcy europejscy musieli się z nimi liczyć. Wielu z nich wyznaczało także

zupełnie nowe standardy w opiece zdrowotnej, społecznej – budując szpitale, domy opieki, sierocińce, fundowali także kościoły, czy szkoły.

Zamek Moszna. Źródło: visitopolskie.pl.

Więcej informacji: <https://mosnazamek.pl/>

Ważne informacje:

- adres Zamku Moszna: Moszna ul. Zamkowa 1, 47-370 Zielina;
- cennik za wstęp na teren parko-pałacowy: normalny – 10 zł, ulgowy – 6 zł;
- cennik biletów za tradycyjne zwiedzanie zamku z lektorem (godz. 9.00-17.30): normalny – 15 zł, ulgowy – 9 zł;
- cennik za wejście na zamkowe wieże (godz. 10.00-17.00): normalny – 12 zł, ulgowy – 8 zł;
- cennik za zwiedzanie ekstremalne (weekendy po godz. 18.00): normalny – 38 zł, ulgowy – 32 zł;
- restauracja czynna w godz. 12.00-21.00;
- kawiarnia czynna w godz. 10.00-18.00;
- przed planowaniem przyjazdu warto skontaktować się z Zamkiem Moszna, aby potwierdzić godziny otwarcia i ceny biletów. Kontakt: repcja@mosnazamek.pl, tel. 77 552 07 77; 530 357 094.

Kościół Św. Krzyża w Bytomiu Miechowicach – Osada Miechowice w 1852 roku liczyła 1770 mieszkańców, a cała parafia parafia miechowska 2233 osób (mieszkańcy Miechowic, Karbia, Bobrka i bytomskiej części Rokitnicy). Dlatego też stary drewniany kościółek, istniejący co najmniej od początku XVI wieku był już stanowczo zbyt mały, a oprócz tego był już w bardzo złym stanie technicznym. Skromny kościółek nie pasował także do dynamicznie

rozwijającej się, przemysłowej osady. Hubert Gustaw von Tiele-Winckler ufundował w 1857 roku zupełnie nową, murowaną świątynię. Środki na budowę przeznaczyła także Maria von Winckler. Budowa okazałej świątyni została ukończona w 1864 roku. Portal wejściowy do kościoła ozdobiony został podobiznami górnika i miechowity. Wnętrze kościoła zdobi m.in. marmurowa rzeźba Madonny, wykonana przez Teodora Erdmanna Kalidego – szwagra Franciszka Huberta von Tiele-Wincklera. Jest to ostatnie znane dzieło tego artysty. Natomiast krypta w podziemiach kościoła kryje szczątki dawnych właścicieli Miechowic: Domesów, Aresinów i von Tiele-Wincklerów. Na cmentarzu kościelnym są pochowani mieszkańcy Miechowic zamordowani przez Armię Czerwoną w 1945 roku. W 1999 roku kościół św. Krzyża otrzymał I nagrodę krajowego konserwatora zabytków – w kategorii „zabytek zadbane”.

Zdjęcie: Kościół Św. Krzyża w Bytomiu. Źródło: Wikipedia.org.

Pałac i Park w Bytomiu Miechowicach – W 1812 roku Ignacy Domes kupił osadę Miechowice i w miejscu starego dworu postawił okazały pałac i zaprojektował park. W pałacu zamieszkała również rodzina kupiecka – Franciszek i Maria Aresin, która z czasem stała się właścicielem kopalń, w tym kopalni „Maria” w Miechowicach. Natomiast sztygarem, a potem zarządcą kopalni i w końcu zarządcą całego majątku Aresinów był Franciszek Winckler. Po śmierci Franciszka Aresina, ślub z Marią Aresin bierze Franciszek Winckler. W latach 1855-1860 rozbudowuje znacznie pałac w Miechowicach w stylu neogotyckim, dobudowując 2 nowe skrzydła. Pałac miał liczne wieże, wieżyczki, balustrady. Najwyższe wieże nosiły nazwy: „Jaskółcza”, „Wodna” i „Prochowa”. Sam park został zaprojektowany jako ogród krajobrazowy. Pałac był rezydencją rodu von Tiele-Winckler do momentu przeniesienia jej do Mosznej pod koniec XIX wieku. Dobra miechowickie, w tym pałac zostały w 1906 roku wydzierżawione, a w 1925 roku ostatecznie sprzedane spółce węglowej Preussengrube AG. W 1945 roku pałac został spalony przez Armię Czerwoną. W 1955 roku polscy saperzy ostatecznie wysadzili w powietrze pozostałości pałacu. Do dnia dzisiejszego

na terenie parku (Park Ludowy) pozostała tylko pałacowa oficyna, która przeszła już remont i ma zostać przeznaczona na cele kulturalne.

Zdjęcia: Pałac i Park w Bytomiu Miechowicach. Źródło: slaskie.travel.pl

Dom Matki Ewy i „Ostoja Pokoju” w Miechowicach – Ewa von Tiele-Winckler, zwana „Matką Ewą”, to przedostatnia córka Huberta Gustawa i Waleski. Urodziła się w 1866 roku w Miechowicach i zmarła także w Miechowicach - w 1930 roku. Od dziecka była bardzo wrażliwa i wyczulona na ludzką krzywdę. Doświadczenia życiowe, tylko pogłębiły empatię i chęć pomagania potrzebującym. Już w wieku 16 lat podjęła decyzję, że chce poświęcić swoje całe życie osobom biednym i potrzebującym, a w szczególności dzieciom. Ewa przyjęła protestantyzm i wyjechała do Bielefeld do Zakładów Opiekuńczych „Bethel” prowadzonych przez kościół ewangelicki, gdzie uczyła się pielęgniarstwa. Dzięki wsparciu finansowemu ojca Ewa założyła w 1890 roku dom opieki „Ostoja Pokoju” w Miechowicach. Już pierwszego roku schronienie znalazło tam aż 40 osób, pomimo, że początkowo Ewa zarzekała się że w ośrodku opiekę znajdzie tylko kilka dzieci. Ośrodek rozrósł się do sporych rozmiarów, wkrótce w jego skład wchodziło już kilkadziesiąt budynków, a Ewa dostała pozwolenie na prowadzenie diakonatu „Ostoja Pokoju”. „Matka Ewa” przygotowywała siostry do pracy misyjnej na całym świecie, tworzyła sierocińce, opiekowała się więźniami, upośledzonymi, była poetką, pisarką. „Ostoja Pokoju” była otwarta dla wszystkich, bez względu na narodowość, wyznanie, czy pochodzenie. „Matka Ewa” cieszyła się ogromnym szacunkiem śląskiej ludności. Zamieszkała w drewnianym domku znajdującym się w sąsiedztwie „Ostoi Pokoju”. Nad wejściem do domku do dnia dzisiejszego widnieje napis: „Własność Jezusa Chrystusa”. Po śmierci „Matka Ewa” spoczęła na terenie „Ostoi Pokoju” w bezimiennym grobie, gdzie wyryto po łacinie napis: „Służebnica Pańska”. Część budynków nie przetrwała do dnia dzisiejszego. W 1995 roku został utworzony nowy Ewangelicki Dom Opieki „Ostoja Pokoju”. W 2011 roku otwarto „Szlak Matki Ewy”, a sam drewniany domek pełni obecnie funkcję Muzeum.

Więcej informacji: <http://muzeummatkiewy.luteranie.pl/>

Ważne informacje:

- adres Zamku Moszna: ul. Matki Ewy 1, 41-923 Bytom
- oferta Muzeum: zwiedzanie Muzeum „Domek Matki Ewy”, zwiedzanie części „Szlaku Matki Ewy” z przewodnikiem, wykłady i prezentacje archiwalnych zdjęć związanych z życiem i działalnością Matki Ewy – *oferta dotyczy wszystkich grup wiekowych*, japoński teatrzyk Kamishibai z „Historią o prawdziwej księżniczce” Hanny Paszko – *zajęcia przeznaczone dla najmłodszych*
- przed planowaniem przyjazdu należy skontaktować się z Muzeum „Domek Matki Ewy”, aby umówić się na termin zwiedzania. Kontakt: domekmatkiewy@gmail.com, tel. 503 357 305

Zdjęcie: Domek Matki Ewy. Źródło: krajoznawca.org

Zdjęcie: Ostoja Pokoju. Źródło: slaskie.travel.pl

Miechowska Ostoja Leśna – zespół przyrodniczo-krajobrazowy, obejmujący lasy Miechowisko-Rokitnickie. Teren lasu został zaprojektowany na zlecenie Franciszka Wincklera w połowie XIX wieku przez inspektorów ogrodnictwa. Sprowadzono wiele rzadkich gatunków roślin i drzew egzotycznych, które rosną tutaj do dzisiaj. Wytyczono wówczas cały układ

przestrzenny lasu, wyznaczając ścieżki o nazwach: Droga Ewy, Droga Jacoba, Droga Różana. Tereny te służyły do prywatnych celów rekreacyjnych. Franciszek Winckler założył także dla mieszkańców Miechowic park na Górze Grytza, gdzie postawił kaplicę św. Barbary, którą można podziwiać do dnia dzisiejszego. W 1927 roku na tym terenie utworzono Park Leśny i planowano stworzenie ogrodu botanicznego. Obecnie to bogaty teren przyrodniczy, gdzie wytyczono ścieżki przyrodnicze, dydaktyczne, rowerowe i piesze, miejsce spacerów mieszkańców Bytomia.

Zdjęcie: Kaplica św. Barbary na Górze Grytza. Źródło: slaskie.travel.pl

Kolonia robotnicza „Zgorzelec” w Bytomiu Łagiewnikach – kolonia patronacka została wybudowana w latach 1897-1901 z inicjatywy Franciszka Huberta von Tiele-Wincklera dla pracowników pobliskiej huty żelaza „Hubertus”. Obejmuje kompleks 37 prawie identycznych budynków mieszkalnych z cegły, tzw. familoków. Są to budynki 2-rodzinne (parterowe) i 4-rodzinne. W skład kompleksu wchodził niegdyś budynek usługowy, w którym działała pralnia i piekarnia. Obecnie część budynków jest wyłączona z użytkowania.

Zdjęcie: Kolonia robotnicza „Zgorzelec” w Bytomiu. Źródło: Wikipedia.org.

Teren dawnej kopalni „Ferdinand” w Katowicach (obecnie Muzeum Śląskie w Katowicach) – Kopalnię założył już w 1823 roku hrabia Stanisław Mieroszewski. Od 1889 roku większościovym właścicielem kopalni był Franciszek Hubert von Tiele-Winckler poprzez Katowicką Spółkę Akcyjną dla Górnictwa i Hutnictwa. Kopalnia została w tym czasie znacznie unowocześniona. Spółka była właścicielem kopalni także w okresie międzywojennym, kiedy Katowice należały do Polski, z tym, że w 1922 roku spolszczono nazwę na „Ferdynand”. W 1936 roku kopalnia otrzymuje nową nazwę – „Katowice”. W czasie II wojny światowej powróciła nazwa „Ferdinand”, a w czasach PRL ponownie „Katowice”. Kopalnię zlikwidowano ostatecznie w 1999 roku, a dzisiaj na tym terenie działa wybudowane z ogromnym rozmachem Muzeum Śląskie. Do celów ekspozycyjnych wykorzystano część starych zabudowań kopalni, m.in. zabytkowa wieża szybu i dawny budynek maszynowni.

Zdjęcie: Muzeum Śląskie w Katowicach. Źródło: slaskie.travel.pl

Katedra Ewangelicka Zmartwychwstania Pańskiego w Katowicach

– początkowo w Katowicach nabożeństwa ewangelickie odbywały się w jednej z hal huty „Marta”, którą na ten cel udostępnił Hubert Gustaw von Tiele-Winckler, któremu Katowice zawdzięczają także uzyskanie praw miejskich. Parafia ewangelicka w Katowicach jednak szybko się rozrastała i potrzebą była budowa nowego kościoła. Tiele-Winckler był jednym z głównych fundatorów nowego kościoła. Kamień węgielny pod jego budowę wmurowano w 1856 roku, a 2 lata później odbyło się uroczyste święcenie kościoła. Liczba parafian wciąż rosła, a Katowice rozbudowywały się. Stąd też decyzja o kolejnych rozbudowach

kościoła, które nastąpiły w latach 1887-1889 oraz 1899-1902. Podczas ostatniej rozbudowy witraże do kościoła ufundowała rodzina von Tiele-Winckler.

Zdjęcie: Katedra Ewangelicka Zmartwychwstania Pańskiego w Katowicach. Źródło: Wikipedia.org.

Autor: Piotr Mielec

Bibliografia:

- *Historia Górnego Śląska. Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu.*, J.Bahlcke, D.Gawrecki, R.Kaczmarek (red.), Gliwice 2011,
- *Tiele Wincklerowie. Arystokracja węgla i stali.*, A.Kuzio-Podrucki, Bytom 2006.

Internet:

- <https://mosznazamek.pl/>
- <http://muzeummatkiewy.luteranie.pl/>
- <https://slaskie.travel/>
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Tiele-Wincklerowie>
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Hubert_von_Tiele-Winckler
- <https://krajoznawca.org/kg19/213-domek-matki-ewy>
- <https://katowice.wyborcza.pl/katowice/1,35063,3636471.html#?=&cb=f26989224351819146&relation=parent.parent&transport=fragment&type=resize&height=20&width=120:undefined>